

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 2

АНТИСРЪБСКАТА ПОЛИТИКА НА МИХАИЛ II АСЕН – 1253 – 1254 г.

Анелия Маркова

MICHAEL II ASEN'S ANTI-SERB POLICY

Anelia Markova

Abstract: After the first half of the XIII c. relations between Bulgaria and Serbia went in another direction, a battle for supremacy. Bulgaria had already lost influence over Serbia. Michael II Asen knowing that he should quickly and adequately find way out came up with the only solution to the Serbian problem, conquering the Serbian kingdom. Michael II Asen knowing that he should quickly and adequately find way out came up with the only solution to the Serbian problem, conquering the Serbian kingdom. Michael Asen sought an ally in Dubrovnik. The two countries signed a treaty on 15 June 1253, joint military actions against Serbia, apart from trading relations, were also included. Military terms were dictated by the need to seek assistance against the Serbian king Stefan Uroš who did not hide his intentions for territorial gains in both countries.

The course of events shows the intentions and resources of the Bulgarian tsardom in the middle of XII c. The unsuccessful foreign policy of the young Bulgarian tsar becomes an indicator of the kingdom's weakness, but at the same time clearly outlines the intentions of the Bulgarian court, toward the Serbian state, in particular. The notion that Serbia belongs to the Bulgarian crown is brought to light in the strained relations on the Balkans and the territorial losses suffered. Bulgaria's complicated relations with its neighbors, all fighting to split Bulgarian territories, provoked Michael II Asen to abandon his desire to take over Serbia through diplomatic means and take to military action. This turning point in the Bulgaria-Serbia relations comes about because of the complex political situation in Southeast Europe in the mid-XIII century, consistent with the goals of both countries toward realizing their political intentions.

Key words: Bulgarian stardom, Serbian kingdom, Michael II Asen, Stefan Uroš I, military campaign, Dubrovnik.

Разпадането на Византийската империя през 1204 г. и голямата победа на Иван Асен II (1218 – 1240) през 1230 г. над епирския владетел Теодор Комнин дало основание на българските владетели да се обявят за новите защитници на славянския свят в целия Югоизток и да заемат мястото и ролята на разпокъсаната Византия. От 40-те години на XIII в. обстановката на Балканите се променила. Политиката на България спрямо нейните съседи се ръководела от усложнената международна обстановка в Европейския Югоизток и от стремежа на „наследниците“ на Византия за възобновяването целостта на империята под своя скиптър.

Целта на настоящото изложение не е да направи характеристика на политическата обстановка на Балканския полуостров през XIII в., а чрез нейното кратко проследяване да се вникне в причините за българо-сръбския конфликт от 1254 г. и да се проследи промяната в българската политика към Сърбия. Отношенията между двете държави се влияели главно от действията на Византия и стремежът ѝ да наложи своята протекция и влияние в двора на сръбското кралство. От своя страна българската държава също не отстъпвала от намеренията за пряк контрол над Сърбия.

Идеята за влияние над Сърбия се зародила по времето на хан Пресиян (836 – 852) и стремежите му да завладе сръбските земи, опитвайки се да ги присъедини към българската държава. Тази политика била продължена и от княз Борис (852 – 889), като безрезултатните военни действия довели до подписването на мирен договор между двете страни. Политиката на Симеон (893 – 927) спрямо Сърбия се преплитала с интересите на Византия за владеење на сръбските територии и засиленото византийско влияние [Павлов, П. 2008, с. 51 – 52].

Българският владетел поставял на сръбския престол личности, които могли да гарантират българското влияние в сръбския двор. През 895 г. се намесил в свалянето от власт на Петър Гойникович и възкачването на сръбския престол на Павел Бранкович, княз Захарий и Чеслав. През 924 г. обявил сръбските земи за част от българската държава [Коларов, Х. 1977, с. 43 – 46].

Тази тенденция за политическо вмешателство продължила и при приемниците на Симеон, които по един или друг начин успявали да прокарат българското влияние в сръбския двор. Същите методи за политическа намеса използвал и цар Калоян (1197 – 1207), който подпомогнал Стефан Първovenчани да си възвърне властта, като по този начин успял да ограничи сръбската експанзия към българските земи [Коларов, Х. 1977, с. 53].

Политиката на Иван Асен II се изразявала чрез поставянето на български протезета в сръбския владетелски двор, чрез които по успешен начин контролирал положението на западната граница и зад нея. Това е добре позната и неведнъж прилагана тактика на българските владетели за индиректен контрол и намеса в делата на съседна Сърбия, която смятали за подвластна на България.

С края на управлението на Иван Асен II настъпили големи промени както във вътрешнополитически, така и в международен аспект. Българският престолонаследник, малолетният Михаил II Асен, дошъл на власт след заговор срещу своя брат и свалянето му от престола. Заради своята малолетност той не бил политически съзрял за реалното управление на страната и от негово име то било поето от регентство. Изворите дават недостатъчни данни за лицата, които били упълномощени да управляват от името на младия цар, но водеща е тезата за водещата роля в управлението на царица Ирина¹.

Другото сигурно лице, което се знае, че е било част от регентския съвет, е търновският патриарх Йоаким I [Андреев, Й., И. Лазаров, П. Павлов. София, 2012, с. 270].

Това се оказало един от многото индикатори за отслабването на мощта на България сред нейните съседи, които в реда на протичащите събития започнали да активизират агресивната си политика спрямо българската държава. Никейският император Йоан III Дука Ватаци предприел военни действия срещу младия български цар. Той нахлул в българските предели, овладял важни градове като Сяр и Мелник. Този успех се оказал решаващ относно по-нататъшното овладяване на български градове в Тракия и Македония. На византийския император се подчинили градовете Стоби, Велбъжд, Скопие, Велес, Прилеп, Овче поле и Просек в Македония, а по посока на Тракия Станимака, Цепина и селата около Родопската област се подчинили почти без съпротива. От настъпилите събития границата между България и Византия се преместила по устието на р. Марица [Коледаров, П. 1989, с. 69].

Тези събития принудили Михаил Асен да сключи договор с никейците, който се оказал твърде неблагоприятен, защото според него България загубила не малка част от югозападните си територии [Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 504 – 505].

От северозапад маджарите се възползвали от затрудненото положение на българската държава и потърсил териториални компенсации в областите Белград и Браничево, които преминали под неговата власт. В тази сложна обстановка на конфронтация на Балканите България активизирала своята политика спрямо Сърбия, която от своя страна се споразумяла с Никейската империя за подялба на българските земи в Македония. Трудно би могло да се каже кои са конкретните причини за това пробуждане и активизиране на българската политика. Най-разпространеното мнение за това е свързано, от една страна, с политическото съзряване на вече почти пълнолетния български цар, смяната на състава на регентството и споменаването в него на неговия зет севастократор Петър [Божилков, И. 1994, с. 104].

От средата на XIII в. отношенията между двете държави придобили друга посока, тази на директния сблъсък за надмощие на по-силния. България вече била загубила влиянието си над Сърбия. Михаил Асен, осъзнавайки сложната обстановка, в която българската държава трябвало да реагира адекватно, намерил единствения изход за преодоляване на слабостта в завладяването и подчиняването на Сръбското кралство. Но за разлика от своя баща той предпочел да осъществи своите планове чрез военни действия, за да компенсира териториалните загуби, понесени в началото на неговото управление. В. Златарски обяснява това негово решение за острия политически курс на запад с понесените териториални загуби, които Сърбия с помощта на маджарите през 1246 г. успява да осъществи [Златарски, В. 1972, с. 43].

¹ Относно дискусиата за регентството на Ирина: Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 504.

За реализиране на своите цели Михаил Асен потърсил съюзник в лицето на Дубровник. От началото на 50-те години отношенията между Дубровник и Сърбия се влошили вследствие спора им относно правото им на управление върху Барската архиепископия². През лятото на 1252 г. крал Стефан Урош нападнал Дубровник, който бил принуден да отстъпи на натиска. Този българо-дубровнишки антисръбски съюз се оказал мотивиран и за двете страни, които търсели компенсации и възстановяване на влияние. Договорът бил сключен на 15 юни 1253 г., подписан от българския цар Михаил II Асен и севастократор Петър, а от страна на търговската република от княз Георги Марсили и сто съдии и съветници [Божилков, И. 2010, с. 90] В текста, освен уреждането на търговските взаимоотношения, били уговорени и съвместни военни действия срещу Сърбия.

Клаузите на този антисръбски договор по своята същност подчертавали взаимосвързаността на двете страни в общите действия срещу Сърбия, като договарящите се били задължени един към друг да не предприемат самостоятелни действия, а да се осведомяват един друг. Дубровник и България поели задължението да си окажат военна помощ, в случай че една от тях обяви война на Сърбия. Освен срещу Сърбия се предвиждали и съвместни военни действия и срещу други враждебни на тях страни. Клаузите на договора показват конкретно изразената антисръбска насоченост на двете страни. Възможно било да се привлекат и други съюзници към създадената българо-дубровнишката коалиция. За такъв бил привлечен от страна на Дубровник захълмиския княз Радослав, с когото било подписано и споразумение на 22 май 1254 г. [Лазаров, И. 1987, с. 126]

Това дава основание да се направи изводът, че България не желала военните действия срещу своята съседка да се ограничат до едно нападение с цел сплашване или демонстрация на сила, а имали за цел нейното овладяване. Коалиционните намерения показват мащабността и насоката на идеята на българските управляващи, изразяваща се в подчинението на Сърбия и възвръщане на изгубените български земи.

Важно място в текста на договора е отредено на клаузите, които уреждат разпределянето на териториалните придобивки в случай на успешна война. Това е поредното доказателство за намеренията на целенасочената антисръбска политика с цел подчиняването на Сърбия. В текста ясно се открояват думите на Дубровнишките представители: „Ако Бог помогне на твоето свето царство и ти завладееш Рашката земя, а пък нам Бог помогне да завладеем всички градове и крепости по крайбрежието, подчинени на рашкия престол, да ги предадем на твоето царство или на изпратения от тебе човек” [Божилков, И. 1994, с. 81], което разкрива целта на съюзническите действия – ликвидирането на сръбската държава и присъединяването им под скиптъра на Българското царство. Тук трябва да се подчертае, че българските териториални претенции били конкретно очертани и свързани с териториите, определени етнически като български: „...Гореказаните дядови земи ... всички казани земи и села и владения, които от върха от всички казани височини слизат до морето, всички са наша дедовина” [Божилков, И. 1994, с. 83]

Чрез тези действия проличават не само намеренията на Михаил Асен за териториални придобивки, но и се разкрива идеята за принадлежността на сръбските земи към България. От своя страна търговската република изразила териториалните си претенции, описани подробно в самия текст. Договорът показва твърдата позиция на българското царство, която обаче не отговаряла на възможностите на българския цар. Михаил II Асен не бил в състояние да се справи с напредващата в българска територия Никейска империя, за да си поставя цели, свързани със завладяването на друга държава.

Военните клаузи били продиктувани от нуждата да се търси взаимопомощ срещу сръбския крал Стефан Урош, който не криел намеренията си за териториални придобивки и към двете страни. Политическата страна на договора съдържала четири основни точки. Ключова позиция бил моментът, в който се отбелязва, че съюзът е насочен срещу злонамерения сръбски крал Стефан Урош, посочен за общ враг на договарящите се страни.

Последвалите събития са показателни за невъзможността, недостига на сила и компетентност на българския царски двор за адекватни решения на проблемите, което в крайна сметка довело до още по-дълбокото влошаване на отношенията между България и Сърбия. Българските войски предприели военни действия и навлезли в сръбска територия. Сръбският крал Стефан Урош също предприел

² Значимостта на Барската архиепископия се изразявала в отговорността ѝ относно приобщаването на сърбите и за да попречи на проникването на византийско влияние в сръбските земи.

настъпателни действия, насочвайки силите си към по-слабия противник – Дубровник. Това принудило търговския град да преустанови военните действия и да сключи примирие с противника. Присъединеният се към българо-дубровнишката коалиция захълмистки жупан Радослав прекратил военните действия поради създалата се ситуация. България се оказала сама на военната сцена. Българската армия достига до р. Лим и опустошила областта. Няма точни сведения за самия ход на войната и подробности около протичането на военните действия, но фактът, че българската войска не продължила, а се изтеглила, е показател за неуспешната военна кампания и неизпълняването на поставената цел.

Ходът на събитията показва намеренията и възможностите на Българското царство в средата на XIII в. Неуспешната външна политика на младия български цар се превърнала в показател за нейната слабост, но в същото време очертала ясно намеренията и идеите в българския царски двор особено по отношение на сръбската държава.

Идеята за подчинение и принадлежност на сръбските земи към българската корона изкрестилирала на фона на напрегната обстановка на Балканите и понесените териториални загуби. Усложнените отношения на България с нейните съседи, борещи се за откъсването на българските територии, подтикнало Михаил II Асен да преустанови желанието за влияние в Сърбия по дипломатически път, да предприеме военни действия за осъществяването на тази цел. Този повратен момент в българо-сръбските отношения се наложил поради сложната политическа обстановка в Европейския Югоизток в средата на XIII в. и бил съобразен с желанията и целите на двете страни за осъществяването на своите политическа планове.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Андреев, Й., Лазаров, И., Павлов, П. 2012 – Й. Андреев, И. Лазаров, П. Павлов. Кой кой е в средновековна България. София, 2012. [Andreev, J., I. Lazarov, Pavlov, P. Koi koi e v srednovekovna Balgaria. Sofia, 2012].

Божилов, И. 1994 – И. Божилов. Фамилията на Асеневици. Генеалогия и просопография (1186 – 1460) София, 1994 [I. Bozhilov, Familiata na Asenevci. Genealogia i prosopografia (1186 – 1460). Sofia, 1994].

Божилов, И. 2010 – И. Божилов България и Дубровник. Договорът от 1253 г. София, 2010. [I. Bozhilov. Balgaria i Dubrovnik. Dogovor ot 1253 g. Sofia, 2010.]

Божилов, И., Гюзелев, В. 1999 – И. Божилов, В. Гюзелев. История на средновековна България VII – XIV в. София, 1999. [I. Bozhilov, V. Gyuzelev. Istoria na srednovekovna Balgaria VII – XIV v. Sofia, 1999.]

Златарски, В. 1972 – В. Златарски. История на българската държава през средните векове. Второ българско царство. България при Асеневици (1187 – 1280). Т. 3. София, 1972. [V. Zlatarski. Istoria na balgarskata darjava prez srednite vekove. Vtoro balgarsko carstvo. Balgaria pri Asenevci (1187 – 1280). T. 3. Sofia, 1972.]

Коларов, Х. 1977 – Х. Коларов. Средновековната българска държава. В. Търново, 1977. [H. Kolarov. Srednovekovna balgarska darjava. V. Tarnovo, 1977.]

Коледаров, П. 1989 – П. Коледаров. Политическа география на средновековната българска държава. Втора част (1186 – 1396). София, 1989. [P. Koledarov. Politicheska geografia na srednovekovna balgarska darjava. Vtora chast (1186 – 1396). Sofia, 1989.]

Лазаров, И. 1987 – Ив. Лазаров. Политическата криза в България в периода 1241 – 1277 г., Дисертация за присъждане на научната степен „Кандидат на историческите науки”. В. Търново, 1987. [I. Lazarov. Politicheska kriza v Balgaria v perioda 1241 – 1277 g. Disertacia za prisajdane na nauchna stepen „Kandidat na istoricheskite nauki” V. Tarnovo, 1987.]

Павлов, П. 2008 – П. Павлов. Сърбия в политиката на княз Борис-Михаил и цар Симеон Велики. – В: Българското средновековие. В. Търново, 2008. [P. Pavlov. Sarbia v politikata na knaz Boris-Mihail i car Simeon Veliki. . – V: Balgarsko srednovekovie. V. Tarnovo, 2008.]